

QARAQALPAQ BAQSÍSHÍLIQ TRADICIYASÍNÍN RAWAJLANÍWÍ

Nazarova Aymeken

Ózbekistan mámleketlik kórkem-óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı studentı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14231686>

Annotaciya. Bul maqalada qaraqalpaq xalıq milliy muzıkası awız eki professional baqsıshılıq tradiciyasınıń rawajlanıwı, onıń atqarıwshıları bolǵan baqsılardıń dóretiwshilik ómiriniń keńeyip olardıń kem-kemnen joqarı dárejege kóteriliwi haqqında sóz etiledi.

Gilt sózler: baqsı, kórkem-óner, dástan, nama, sázende.

DEVELOPMENT OF KARAKALPAK BAKHSHI TRADITIONS

Abstract. This article talks about the development of the national music of the Karakalpak people and the traditions of professional bakhshis, the expansion of the life of the bakhshis who are its performers, and their rise to the level of fame.

Key words: bakhshi, art, epic, music, musician.

РАЗВИТИЕ КАРАКАЛПАКСКИХ ТРАДИЦИЙ БАХШИ

Аннотация. В данной статье говорится о развитии национальной музыки каракалпакского народа и традиций профессиональных бахши, расширении жизни бахши, являющихся ее исполнителями, и восхождении их на уровень известности.

Ключевые слова: бахши, искусство, эпос, музыка, музыкант.

Muzıkanı esitetuǵın, muzıka menen shuǵıllanatuǵın adam jamanlıqtan álbette uzaq boladı. Bárshemizge belgili, saz-sáwbetke, kórkem-ónerge muhabbat, muzıka mádeniyatı Xalqımızda balalıqtan baslap, shańaraqta qalıplesedi. Úyinde duwtar yaki basqa saz ásbabı bolmaǵan, muzıkanın ómir baǵısh tásiyrin óz turmısında sezbesten jasaytuǵın adamdı biziń jurtımızda tabıw qıyın desek, asıra aytqan bolmaydı.

Eń áhmiyetlisi, búgingi kúni muzıka kórkem-óneri, nawqıran áwladımızdın joqarı mánawiyatlı bolıp kamal tabıwında basqa kórkem-óner túrlerine qaraǵanda kóbirek hám kúshlirek tásir etpekte.

Ónip-ósip kiyatırǵan jas áwladtıń talantın hár tárepleme rawajlandırıw hám mádeniy dárejesin arttırıw, jaslarımızdın milliy jáne dúnya júzlik muzıkanı súwretlew óneriniń joqarı úlğileri menen keń tanısıwı ushın zárúr sharayatlar jaratıw, baslanǵısh muzıkalıq tálim bilimlendiriw sistemasın tıp tiykarınan jetilistiriw, balalar muzıka hám kórkem-óner mekteplerin rawajlandırıw bolıp esaplanadı. Hár bir xalıqtıń ruwhiy dúnyası mádeniyatı tili, etnografiyası, arxitekturası, ádebiyatı, milliy muzıka kórkem-ónerine iye.

Qaraqalpaq xalıq milliy muzıkası awız eki professional baqsıshılıq tradiciyasınıń rawajlanıwı, onıń atqarıwshıları bolǵan baqsılardıń dóretiwshilik ómiriniń keńeyip olardıń kem-kemnen joqarı dárejege kóteriliwi nátiyjesinde sazlar payda bola basladı. Xalqımızdıń sazlar, qosıq, baqsılar tárepinen dástanlardı tıńlawshılarına tásirli etip jetkeriw maqsetinde, dástandaǵı qáhármanlardıń obrazlıq kelbetin, qaharmanlıq islerin, olar mingen tulpar atlardıń júyrikligin, tábiyat kórinisiniń gózzalıqların súwretlewdegi sazlardı dóretiwdegi sheberliginiń ósiwi arqalı payda bolǵan programmalı dóretpeler bolıp esaplanadı. Máselen: «Ilme Sultan» sazında ushırasatuǵın, hayal-qızlardıń miynet processinde naǵıs oyıw, keste tigiw, kiyiz basıw háreketleriniń súwretleniwi, sazlarındaǵı atqarıw texnikası arqalı quslardıń sayraǵan dawısınıń beriliwi, «Qarajorǵa» namasındaǵı tulpardıń tuyaǵınıń dawısınıń esitiliwi hám basqa da usı siyaqlı barlıǵı sheber professional sázendelerdiń qolında sesleri yańlı jańlap esitiledi. Olar hár bir atqarıwshınıń jeke dóretpesiniń, muzıkalıq til baylıǵınıń ósiwine qolaylı jaǵday tuwdırıp otırǵan.

Baqsılardıń dástanlardı atqarıwdaǵı eń tiykarǵı muzıkalıq quralı duwtar. Sonlıqtan qaraqalpaqlar arasında duwtar sazları áhmiyetli orın iyeleydi. Duwtar sazları bolsa, rawajlangan, tamamlanǵan forması, melodiyasınıń tolıqlıǵı hám kóp variyantlılıǵı jaǵınan qaraqalpaq awız eki professional muzıkasında úlken orın iyeleydi.

Olardan: «Nama bası, Nar iydirgen, Mın túmen, Ilme sultan, Suw serper, Qara jorǵa, Siy perde, Tarlan, Ziyada, Boztorǵay, Aq ishik, Sayra duwtar, Muxalles, Nalısh, Qoshım palwan, Dás nama, Sárbinaz, Gór qız, Muwsa sen yar, Torǵay qus hám taǵı basqa, bir neshe sazları keń taralǵan. Mine usı sazlar ishinde keń taralıp, xalıq arasında massalıq xarakterge iye bolǵan túri «Nama bası» baqsıshılıq óneriniń «gimni» sıpatında atqarılıp, baqsılar toy merelerde usı namadan baslaytuǵın bolǵan. Sonlıqtan el arasında bul saz «Bas nama» maqamlar bası, sazlardıń aǵlası, dep te atalıp kelgen. Mámleketimizdiń birinshi Prezidenti I.A.Karımovtıń atap ótkenindey “Óz tariyxın bilmeytuǵın, keshegi kúnin umıtqan millettiń keleshegi joq”. Álbette, hár qanday xalıq yaqı millettiń mánawiyatı onıń tariyxı, ózine tán úrp-ádet dástúrleri, turmıslıq qádiriyyatlarınan ayırıp kóz aldımızǵa keltirip bolmaydı. Bunda ruwhıy miyras, mádeniy baylıqlar, áyyemgi tariyxıy estelikler eń áhmiyetli faktorlardan biri bolıp xızmet etetuǵınlıǵı tábiy”.

Házirgi waqıtta muzıka mádeniyatınıń rawajlanıwına onıń ósip-órkenlewine úlken dıqqat awdarılıp, úlken kewil bólinbekte. Xalqımızdıń ótmishtegi hám házirgi muzıka mádeniyatı, qosıq-namaları, dástan qosıqları, muzıka oqıw orınlarında, muzıka mekteplerinde, qániygelestirilgen mádeniyat mekteplerinde, Pedinstitut, Universitetlerdiń muzıka bólimleriniń oqıw baǵdarlamalarında keńnen orın berilip oqıtılıp kelinbekte.

Jıraw-baqısı, sázendelerimiz tárepinen dóretilgen namalardıń barlıǵıda biziń dáwirimizge tolıq jetip kelmegenligi anıq, tek ǵana xalqımızdıń kewlinen keńnen orın alǵan, kópshilikke unaǵan namalar ǵana atqarıwshılar tárepinen bizge jetip kelgeni belgili. Bizge jetip kelgen namalar keń mazmunlarǵa iye bolıp rawajlandırılıp, atqarıwshılardıń sheberligi menen bárhama jetilistirilip kelgen.

Atqarıwshılar sheber bolmaǵanda bul namalar xalıqtıń kewlinen shıqpaǵanda álle qashan umıt bolǵan bolar edi. Jıraw-baqısı sázendelerimizdiń qatarı qanshelli kóp bolıp, atqarıwshılıq sheberligi asqan sayın, qosıqlarımız, dástanlarımız, saz namalarımız, kórkeyip, mánisi molayıp, xalıqqa unaǵan halda olarda kóbeyip baratuǵını málim.

Biz xalqımızdıń legendalıq, tariyxıy saz hám qosıǵına názer taslasaq ata-babamızdıń bir qansha mádeniy miyraslarımızdıń saqlanıp qalǵanlıǵın kóremiz. Maqsetimiz xalqımızdıń milliy muzika kórkem mádeniy miyras bolıp, kiyatırǵan xalıq qosıq hám sazlarınıń tariyxın keleshek áwladımız bolǵan jaslar ruwhıy azıqlanadı dep bilemiz.

REFERENCES

1. Moyanov I.J. Qoraqalpoq xalq musiqasi asosida o'quvchi – yoshlar ma'naviy – axloqiy fazilatlarini shakllantirishning xususiyatlari: Avtoreferat diss. PhD. Nukus, 2019.
2. Romanova.S.E. Qoraqalpoq milliy musiqiy an'analari asosida bo'lajak musiqa o'qtiuvchilarini ma'naviy tarbiyalashning pedagogik asoslari; diss. kand. ped nauk. Toshkent, 2005.
3. Erejepov A.A. "Qaraqalpaq xalıq qosıq hám sazlarınıń tariyxı" Qaraqalpaqstan-2018 j.